

TAMAMLAYICI ALTERNATİF TİPA YÖNELİMDE SOSYAL ETKİLEŞİMİN ROLÜ

Elif Nur KESKİN¹

ÖZET

Hastalık kavramı insan yaşamının her anında bireylerin karşısına çıkan ve daima mücadele etmek zorunda oldukları sağlığı etkileyen bir durumdur. Bireyler hastalıklara karşı modern tıbbın kendilerine sunmuş olduğu çeşitli tedavi seçeneklerine başvurarak iyileşme talep etmektedirler. Ancak modern tıpta bireylerin tedavilerde ve kendi sağlıkla ilgili kararlarında tercih haklarının olmaması, modern tıbbın yıllardır ilaç eksenli tek boyutlu tedavi sunması ve ilaçların da yan etkilerinin olması bireyleri daha doğal ve bütüncül olduğuna inanılan, Tamamlayıcı Alternatif Tıp (Tat) yöntemlerine yöneltmiştir. Toplumda hızla kullanılmakta ve yaygınlaşmakta olan Tat yöntemlerinin tercih edilme sebepleri, kullanım sıklığı, uygulama alanları, ilk bilgiyi nereden aldıkları ve sosyal etkileşim bağlamında bireylerin Tat yöntemlerine olan güven- ilgi düzeylerini incelemek oldukça önemli konulardır. Bu makalenin amacı da Tat yöntemlerini kullanan bireylerden bu soruların cevaplarını alarak, sosyal etkileşim bağlamında bireyler üzerindeki etkisini ortaya koymaktır. Çalışma farklı demografik özelliklere sahip 20 birey ile mülakat yapılarak yürütülmüştür. İçerik analizi kullanılarak elde edilen verilerden hareketle Tat yöntemlerinin yaygınlaşmasında, ilgi görmesinde sosyal etkileşimler ilk sırada yer almaktadır. Bireyler öncelikle arkadaş çevrelerinden, akrabalarından ve daha sonra komşularından elde ettikleri bilgi, deneyim sonucunda Tat hakkında haberdar olup kullanımına karar vermişlerdir. Bireylerin sosyal çevrenin etkisiyle vermiş oldukları kararları Tat kullanımındaki bilgi ve güven düzeyini önemli ölçüde şekillendirdiği görülmektedir.

Anahtar Sözcükler: Tamamlayıcı Alternatif Tıp, Modern Tıp, Sosyal Etkileşim,

THE ROLE OF SOCIAL INTERACTION IN ORIENTATION TOWARDS COMPLEMENTARY ALTERNATIVE MEDICINE

ABSTRACT

The concept of disease is a condition that individuals encounter at every moment of their lives and that they always must struggle with, affecting their health. Individuals seek recovery by applying to various treatment options offered by modern medicine against diseases. However, the fact that individuals do not have the right to choose in their treatments and decisions regarding their own health in modern medicine, that modern medicine has been offering one-dimensional drug-based treatment for years, and that drugs have side effects have led individuals to Complementary Alternative Medicine (Tat) methods, which are believed to be more natural and holistic. The reasons for the preference of Tat methods, which are rapidly being used and spread in society, their frequency of use, areas of application, where they get their first information, and the trust and interest levels of individuals in Tat methods in the context of social interaction are very important issues. The aim of this article is to obtain answers to these questions from individuals who use Tat methods and to reveal their effects on individuals in the context of social interaction. The study was conducted by interviewing 20 individuals with different demographic characteristics. Based on the data obtained using content analysis, social interactions are in the first place in the spread and interest in Tat methods. Individuals first learned about Tat and decided to use it because of the information and experience they obtained from their friends, relatives and later from their

Bu çalışma 2024 yılında Prof. Dr. Metin Kılıç Danışmanlığında Düzce Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü tarafından kabul edilen "Tamamlayıcı Alternatif Tıpa Yönelimde Sosyal Etkileşimin Rolü" adlı tezden üretilmiştir.

¹ Düzce Üniversitesi, Yüksek Lisans, elifnurkeskin6714@gmail.com

neighbors. It is seen that the decisions individuals make under the influence of their social environment significantly shape knowledge and trust.

Keywords: Complementary Alternative Medicine, Modern Medicine, Social Interaction

GİRİŞ

İnsanlık tarihinde tıbbın ortaya çıkmasında önemli rol oynayan hastalık ve sağlık kavramları toplumların kültürel, sosyal, dini ve bilimsel faktörlerine bağlı olarak şekillenmiştir (Straus ve Straus, 2019: 19). İnsanlar hastalıkla karşılaştıklarında, bununla baş etmek için çeşitli yöntemler aramışlardır. Bu arayış tıp biliminin ortaya çıkmasına ve gelişmesine sebep olmuştur. Tıp bilimi her toplumun kendine özgü kültürel ve dini yapısına göre şekillenmiştir. Örneğin eski çağlarda, tıbbın uygulama alanı sihir, büyü gibi bilim dışı yöntemler iken zamanla deney, gözlem ve bilimsel ilkelerin etkisiyle şekillenmiştir (Yoket, 2003: 76). İnsanların isteklerini, ihtiyaçlarını, gereksinimlerini karşılamak için ortaya çıkan kurumlardan (Türkkahraman, 2009: 28) olan sağlık kurumu da teknolojik alandaki gelişmeler ve bilimsel ilerlemelerden etkilenerek yeni bir boyut kazanmıştır (Dereli ve Şahinoğlu, 2023: 34). Ve modern tıp ortaya çıkmıştır. Tıbbın doğuşundan itibaren hastanelerin gelişimi ve evrimi de tıbbi bilgi ve uygulamaların gelişimine paralel olarak ilerlemiştir (Aslan ve Erdem, 2017: 8). Günümüze kadar da modern tıbbın ilerlemesi ve hastanelerin gelişmesi ile birçok hastalığın tedavisinin bulunması ile hastalıklar kontrol altına alınmıştır (Kurtdaş, 2017: 984). Ancak tüm bunlara rağmen modern tıbbın insana bütüncül bakmaması, ilaç odaklı tedavi uygulaması, ilaçların aşırı yan etkileri ve doktorların hastalara karşı sert tutumları gibi birçok etkenlerden dolayı eleştiriye açık hale gelmiştir. Bu eleştiriler bireyleri Tat uygulamalarına yönlendirmiştir.

Doğal kaynaklarla tedavi imkânı sunan, vücudun kendi kendini iyileştirme potansiyeline odaklanan Tat yöntemleri, bireylerin hastalığa ve sağlığa farklı bir açıdan yaklaşımlarını sağlayarak, kendi sağlık sorumluluğunu üstlenmelerine de teşvik eder. Modern tıp bazen hastaları pasif bir rolde bırakabilirken, Tat yöntemleri bireyleri tedavi seçimleri ve yaşam tarzı değişiklikleri konusunda daha aktif bir rol almaya yönlendirir. Aynı zamanda, Tat yöntemlerinin vurguladığı holistik yaklaşım, sadece semptomları değil, altta yatan nedenleri de ele alarak uzun vadeli sağlık faydaları sağlama amacını taşır. Bu nedenlerle, insanlar Tat yöntemlerini, kendi sağlıklarını daha kapsamlı bir şekilde ele almak ve daha iyi bir yaşam kalitesi elde etmek amacıyla tercih etmektedirler. Tüm bu sebepler Tat yöntemlerinin günümüzde çokça tercih edilmesini ve bireyler arasında popüler hale gelerek yaygınlaşmasına sebep olmaktadır.

Tat yöntemlerinin hızla yaygınlaşması ve kullanımının artmasının sebeplerinden biri de sosyal etkileşimlerdir. İnsanların yaratılışları gereği sosyal varlıklar olmaları onları diğer bireyler ile iletişim ve etkileşim içerisine girmelerine sebep olmaktadır. Bu süreçlerde bireyler her alanda olduğu gibi sağlık alanında da bilgi alışverişinde bulunarak düşüncelerini, davranışlarını ve kararlarını çok önemli ölçüde şekillendirirler. Bu süreçler arkadaş çevresi, akrabalar, komşular ve sosyal medyadaki platformlardır. Bireyler bu süreçlerde birbirleri ile etkileşimli bir şekilde Tat yöntemleri hakkında bilgi ve deneyim paylaşımı yaparak insanların bu tedaviler hakkında daha kolay ve daha fazla bilgi edinmelerine ve Tat yöntemlerine olan ilginin artmasına sebep olmaktadır. Çalışmanın akışında Türkiye'de geçmişteki tedavi yöntemlerinden günümüz modern tıbbına ve ardından Tat yöntemlerine doğru nasıl bir evrim yaşandığı ve Tat yöntemleri hakkında bilgiler yer almaktadır. İlgiyi ve kabulü artırmada önemli bir faktör sayılan sosyal etkileşimlerin rolünü analiz etmekte çalışmanın asıl amacıdır.

TÜRKİYE'DE TIP TARİHİ VE HASTANELER

İlk Türk devletlerinin kuruluş dönemlerinde modern anlamda bir sağlık sistemi olmamakla birlikte, zamanla farklı dönemlerde sağlık hizmetlerinin geliştiği ve yapılanmanın olduğu görülmektedir. Anadolu Selçuklu Devleti'nin kuruluşundan itibaren bu süreç daha da belirginleşmiştir (Beylik vd., 2015: 184).

Bu yüzden Türkiye'de sağlık hizmetlerinin gelişimi Cumhuriyet öncesi ve Cumhuriyet sonrası olarak ikiye ayrılmaktadır. Cumhuriyet öncesi dönem; Selçuklu ve Osmanlı dönemini, Cumhuriyet sonrası

dönem ise, Cumhuriyetten günümüze kadar olan süreci içerisine almaktadır (Çavmak ve Çavmak, 2017: 49).

Anadolu Selçuklu Devleti, Malazgirt Meydan Muharebesi'nden sonra Türklerin Anadolu'ya yerleştiği dönemde, öncesindeki kültürel ve bilimsel birikimi değerlendirerek yeni gelişmeleri ortaya koymuş bir devlettir (Turan, 1971: 278). Bu dönemde toplumsal ihtiyaçları karşılamak amacıyla sosyal merkezler oluşturulmuş ve bu merkezlerden biri de sağlık hizmetlerinin sunulduğu darüşşifalardır (Çelik, 2017: 158).

"Darüşşifa" terimi, genel olarak Osmanlı İmparatorluğu dönemi ve öncesindeki İslam medeniyetlerinde kullanılan sağlık kurumlarını ifade eder (Çelik, 2020: 444). "Darüşşifa" hastane veya sağlık kurumu olarak kullanılırken, aynı zamanda zihinsel hastalıkları olan kişilere yönelik tımarhaneleri de ifade etmektedir (Ataseven, 1985: 157). Bu tür kurumlar, halkın sağlık hizmetlerine erişimini sağlamak ve tıbbi tedavi sunmak amacıyla oluşturulmuşlardır. Farklı coğrafyalarda ve dönemlerde şifahane, maristan, bimaristan, darülsıhha, darülafiye, darültıp, darulmerza, şifaiyye, bimarhane, tımarhane gibi farklı isimlerle anılan bu yapıların temel amacı insanların sağlık gereksinimlerini karşılamaktır ve genel olarak "darüşşifa" olarak adlandırılmaktadır (Çantay, 1992: 1-2).

Darüşşifalar, sadece hastalıkların tedavisi için değil, aynı zamanda yatarak tedavi ve poliklinik hizmetleri sunmak amacıyla kurulmuş sağlık merkezleriydi (Dündar vd., 2019: 87). Darüşşifalarda eczacıların kontrolünde bulunan ilaç depoları da bulunuyordu (Dündar vd., 2019: 84). İslam medeniyeti, tıp alanında oldukça ileri seviyelere ulaşmış ve darüşşifalar gibi sağlık kurumları sadece hastaların tedavi edildiği yerler değil, aynı zamanda tıp eğitimi veren ve tıp bilgisini geliştiren merkezler olarak da faaliyet göstermişti (Sayılı, 1987: 135-147).

Anadolu Selçuklu döneminde sağlık alanında gerçekleşen bu gelişmeler, Osmanlı devleti döneminde modernleşme çabalarının etkisiyle kısmen değişse de 19. yüzyıl ortalarına kadar sınırlı kalmıştır (Seçim, 1985: 140-145). Osmanlı İmparatorluğu'nda sağlık hizmetleri genel olarak monarşik yapının etkisi altında kalmış, toplumun geniş kesimlerine yaygın ve düzenli sağlık hizmetleri sunulamamıştır (Akdur, 2000: 10). Çoğu insan, özellikle kırsal kesimlerde, ücret karşılığında yerel tabiplerin hizmetlerine başvurmuşlardır. (Kasapoğlu, 2016: 133). Yani sağlık, bir hizmet olarak devlet tarafından sunulmamaktaydı.

Osmanlı İmparatorluğu 19. yüzyılın ortalarına kadar modernleşme çabalarıyla birlikte sağlık alanında da bazı reform girişimlerinde bulunmuştur. Bu dönemde Batı'dan gelen tıbbi bilgilerin yayılmasıyla bazı modern hastaneler kurulmuş ve tıp eğitimi verilmeye başlanmıştır (Kasapoğlu, 2016: 134). 1839 da eğitim vermeye başlayan Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane (Askeri Tıp Okulu) Osmanlı döneminde tıbbın modernleşmesindeki en önemli adımlardan biridir (Yıldırım, 2009: 275). Bu gelişmeler beraberinde Batı'daki çağdaş tıp anlayışına uygun sağlık Örgütlerinin ve yeni hastanelerin geliştirilerek ortaya çıkmasına sebep olmuştur (Yıldırım, 1988: 123-142).

MODERN TIP VE MODERN TIBBIN ELEŞTİRİSİ

Yeni bir çağın ve yeni bir dönemin başlangıcını ifade eden modernizm (Şimşek, 2017: 163) beraberinde teknolojik alanda gelişmeler ve bilimsel ilerlemeleri getirmiştir. Tüm bu gelişmelerden nasibini alan sağlık kurumu yeni bir evreye geçmiştir (Dereli ve Şahinoğlu, 2023: 34). Ve modern tıp ortaya çıkmıştır. Modern tıp, gelişmiş teknolojiler, ilaçlar ve tedavi yöntemleriyle birlikte başarı elde etmiş olsa da birçok eleştiriye de maruz kalmıştır. İşte modern tıp üzerine yapılan bazı eleştiriler:

Modern tıp hastalıkların tedavisinde ilaç odaklıdır ve bu ilaçların yan etkilerinin insan sağlığına ciddi zararları ile bu ilaçların uzun vadede kullanımının etkileri hakkında yeterli bilgi olmaması güvenilirliğini azaltmıştır. Ayrıca ilaçların maliyetlerinin yüksek olması birçok insanın tedaviye erişimini sınırlandırmaktadır.

Bir diğer eleştiri boyutu ise; sistemi oluşturan parçaların birbirleriyle olan ilişkilerini ve bu parçaların sistemin bütününe nasıl etkilediğini, sistemin tümünü göz önünde bulundurarak karar verme ve müdahale süreçlerine bütüncül yaklaşım denilmektedir (Elmacı, 2013: 41). Bu görüşün modern tıp alanında kullanımı yani tıpta insana bütüncül bakış açısı ile bakılmaması eleştirilerin diğer boyutunu oluşturmaktadır. Yani modern tıpta hastalıkların altında yatan kök nedenlerin, yaşam tarzı faktörlerinin, psikolojik etkenlerin ve sosyal çevrenin göz ardı edilmesidir. Modern tıbbın fiziksel sağlığın yanı sıra duygusal ve ruhsal iyi oluşu dikkate almadan hastalıklara-hastalıklara yaklaşması, genel sağlığı

etkileyen birçok faktörü inceleyen alternatif tıbbın tercih edilmesine ve yaygınlaşmasına zemin hazırlamıştır (Yılmaz ve Erdem, 2016: 41). Yine modern tıp hastalardaki hastalıkları tedavi etmeye odaklanır yani önlemeye yönelik değildir. Yaşamlarında hastalıkları önlemeye yönelik tavsiyeler sunmaz. Hastalıkları önlemeye yönelik tavsiyelerin sunulması daha sağlıklı toplumlar ve sağlıklı bireyler demektir.

TAMAMLAYICI ALTERNATİF TIP

Tamamlayıcı Alternatif Tıbbın Tanım ve Özellikleri

Tat, sağlık ve tedavide modern tıbbın geleneksel uygulamalarının dışında, farklı yöntemlerin kullanılması anlamına gelmektedir (Özcebe ve Sevencan, 2009: 183). Pedersen' in tanımına göre ise; resmi sağlık sisteminin dışında kalan, yetkisi olmayan uygulayıcılar aracılığıyla uygulanan ve belli ücret karşılığında alınan tedavi hizmetleri Tat olarak tanımlanmaktadır (Pedersen, 2013: 57).

Bu kavramlar her ülke için farklı tanıma sahiptir. Fakat "geleneksel tıp" ve "tamamlayıcı tıp" kavramları aynı anlam için kullanılabilir (Göçen ve Gügen, 2019: 233). Bu kavramların her ülkeye göre farklı olmasının nedeni, kültürel, tıbbi ve yasal farklılıklardır. Mesela Avrupa Tat Federasyonu (EFCAM)'ın hastalıklarda erken tedbir ve tedavide, sağlığın geliştirilerek devamlı kılınmasında kullanılan birçok yöntemi içeren bağımsız sağlık hizmetlerini Tat tanımı olarak açıklamaktadır <https://www-efcam-eu.translate.google.com/cam/cam-definition>, (Erişim tarihi: 7 Nisan 2023). Bazı ülkelerde de Tat yöntemleri resmi olarak tanınırken, diğerlerinde tamamen reddedilebilir veya düzenlemelere tabi tutulabilir. Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri'nde Ulusal Sağlık Enstitüleri (NIH) Alternatif Tıp alanında çalışmalar yaparak Alternatif tıp merkezini (OAM) resmi olarak kurmuştur https://tr.wikipedia.org/wiki/Alternatif_t%C4%B1p, (Erişim tarihi: 1 Kasım 2023).

Tat yöntemlerine geçiş genellikle modern tıba güvenmeme, tedavilerin olumlu sonuç vermemesi ve ilaçların yan etkileri gibi faktörlerden kaynaklanmaktadır. Bu tedavilerin daha önceki yıllarda kullanılması ve köklü bir geçmişinin olması günümüzde de kullanımına katkı sağlamaktadır. Tat yöntemleri bireylere daha doğal-daha az zararlı olduğu düşüncesi ile kendilerini daha iyi hissetmelerine imkân tanımaktadır (Kılavuz, 2017: 6). Ayrıca Tat uygulamalarında birçok farklı tedavi seçeneğinin olması, yapaylıktan ve kimyasal ilaçlardan uzak olması, bu yöntemlerin çokça tercih edilmesini ve yayılmasını sağlamıştır (Aytaç ve Kurtdaş, 2014: 4).

Tamamlayıcı Alternatif Tıp Yöntemleri

Tat yöntemleri, binlerce yıldır çeşitli kültürlerde kullanılmakta olup, akupunktur, aromaterapi, fitoterapi, hirudoterapi, hacamat gibi daha birçok yöntemi içermektedir. Bu yöntemlerin birkaçı hakkında kısaca bilgi verilecek olunursa;

Akupunktur

Akupunktur tedavi yönteminde altın, gümüş veya çelikten olan özel ince uçlu iğneler kullanılmaktadır (Cabioğlu ve Ergene, 2003: 35). Vücudun belirli noktalarına bu ince uçlu iğnelerin yerleştirilmesiyle ve diğer uyarıcı tekniklerin kullanılmasıyla vücutta rahatlatma ve tedavi amaçlanır (Ünlü ve ark., 2017: 59). Akupunkturun maliyetinin düşük olması ve az görülen yan etkisinden dolayı çok fazla talep edilen bir tedavi yöntemidir (Talhaoğlu, 2021: 26).

Fitoterapi

"Fitoterapi" bitkilerin kullanılması ile çeşitli hastalıkları tedavi etme veya hafifletme amacı taşıyan bir tedavi yöntemidir (Sürme ve Çürük, 2020: 35). Tamamlayıcı tedavi olarak bilinen fitoterapi en fazla bilimsel desteği alan terapidir (Ghosh, 2016). Fitoterapi kimyasal ilaçlara oranla az maliyetli ve daha faydalı tedavi sunmaktadır (Kuru ve Oral, 2013: 112).

Apiterapi

Apiterapi, arı ürünlerinin sağlık ve tedavi amacıyla kullanıldığı bir Tat yöntemidir. Arı ürünleri arasında bal, polen, propolis, arı sütü ve arı zehiri gibi doğal bileşenler bulunur ve apiterapi, bu bileşenlerin sağlık açısından faydalarından yararlanmayı amaçlar (Ulusoy, 2012: 89). Bu ürünler, vücut direncinin artırılmasına yardımcı olarak vücudu zararlı maddelerden koruyan doğal bileşiklerden oluşur ve doğal antibiyotik özellikleri ile bağışıklık sistemini güçlendirip hastalıklara karşı koruma sağlar

(Karaman vd., 2017: 1-2).

Aromaterapi

Aromaterapi, esansiyel yağlar olarak bilinen bitkisel yağların kullanımını içeren iyileştirme amacı taşıyan tedavi yöntemidir (Kanat, 2019: 68). Esansiyel yağlar, bitkilerin çiçekleri, yaprakları, kökleri, kabukları veya tohumları gibi kısımlarından elde edilen doğal yağlardır (Bayaz, 2014: 45). Aromaterapi, bu esansiyel yağları kullanarak bedensel, zihinsel ve duygusal sağlık üzerinde olumlu etkiler elde etmeyi amaçlamaktadır (Halco ve Buckle, 2014).

Hacamat

Kanlı ve kuru olmak üzere iki çeşit hacamat vardır. Kuru hacamat, cilt üzerine vakum oluşturarak gerçekleştirilen bir tedavi yöntemidir. Bu yöntemde, cilt yüzeyine özel cam veya plastik fanuslar yerleştirilir. Fanusun içinde yer alan pamuk veya bez de ateşle yakılarak sıcak hale getirilir, ardından fanus hızla cilt yüzeyine yerleştirilir. Fanusun içindeki hava çekilerek cilt yüzeyinden kaldırılır ve böylece fanus cilt yüzeyine yapışır. Fanusun içindeki vakum, cilt altındaki kan damarlarını genişletir ve kanın fanusun içine toplanmasını sağlar (Köşe, 1996: 422). Kanın belirli bölgelerde toplanması ile, vücuttaki enerji dengesini düzenlemek veya ağrıları hafifletmek amaçlanır. Kanlı hacamat uygulamasında ise, cilt yüzeyinde belirli bir bölgede deri kesilir ve sonra üzerine fanus veya ağzı geniş bir cam şişe oturtulur. Bu işlem sonucunda, cilt altındaki kılcal damarlardan vücuttaki kirli kan çekilir ve dışarıya atılır (Köşe, 1996: 422). Bu uygulama da kan dolaşımını hızlandırmak ve damarlarda meydana gelen tıkanıkları açmak amacıyla uygulanır (Benli, 2017: 46).

Hirudoterapi (Sülük Tedavisi)

Bu tedavi yöntemi tıbbi sülüklerin kullanıldığı Tat yöntemlerindedir (Ayhan ve Mollahaliloğlu, 2018: 141). Sülüklerin cildin üzerine yerleştirilerek kan emmelerine dayanır. Sülükler bu kirli kanı emerken salgıladıkları bazı maddeler aracılığıyla kanın pıhtılaşmasını engellerler ve hastalıklarda tedavi amaçlı kullanılmaktadırlar (Çuhacı vd., 2004: 55).

Toplumda Tamamlayıcı Alternatif Tıp Kullanım Nedenleri ve Eğilimleri

Toplumda Tat kullanımının artmasının temel nedenleri arasında bireylerin doğal ve bitkisel tedavilere duyduğu güven, bu tedavilerin yan etkilerinin olmayacağı inancı, modern tıbbın gereksiz ilaç kullanımı, ilaçların yan etkilerini en aza indirme isteği, bireylerin bu tedavilerde kişisel deneyimleri, sosyal medya ve yakın çevrelerinden gelen bilgi ve öneriler yer almaktadır. Modern tıp yaklaşımlarına göre daha kişiselleştirilmiş olan bu tedavi yöntemleri, insanların kendi sağlıkları ile ilgili kararlarında ve tedavi süreçlerinde daha aktif bir şekilde yer almalarını sağlamaktadır. Tat yöntemlerinin popülerliğinde etkili olan faktörlerden bir diğeri de insanların modern tıbbın yoğunluğundan dolayı uygulamalarına güvenememesi ve teknoloji ve ilaç yaklaşımının yarattığı duygusal boşluğu doldurma arayışdır (Dedeli ve Karadakovan, 2011). Tat uygulamalarının yükselmesindeki etkenlerden bir diğeri de bireylerin daha bütüncül bir sağlık anlayışı benimseyerek fiziksel, zihinsel ve duygusal ihtiyaçlarının da ele alınması ve vücudun kendi kendini iyileştirme kapasitesine olan inançlarıdır. Ayrıca, Tat yöntemlerinde bireyler genellikle daha az zarar görmekte ve acı yaşamaktadırlar. Modern tıpta hastalıkları teşhis etmek veya tedavi etmek için cerrahi müdahaleler, yüksek teknoloji tıbbi cihazlar veya güçlü ilaçlar gibi yöntemler kullanılabilir. Bu tür müdahaleler vücut üzerinde etkili olabilir, fakat rahatsızlık, acı veya yan etkilere de yol açabilir. (Öztürk vd., 2020: 32). Bu nedenlerle, insanlar Tat' ı sadece fiziksel iyileşme için değil, aynı zamanda duygusal ve zihinsel dengeyi bulma çabaları için de tercih edebilirler.

YÖNTEM

Çalışmanın konusu ve amacı

Tat uygulamalarının toplum içerisinde kullanımının hızla artmasının arkasında yatan sebeplerin neler olduğu, çeşitli demografik özelliklere sahip insanları, farklı sağlık tercihlerine nelerin yönelttiğini, Tat yöntemlerinin hangi alanlarda kullanılıp bireylerin bu tedaviler hakkındaki algılarının ve Tat tedavilerinin kullanım sonuçlarının neler olduğunu, bireylerin Tat yöntemleri hakkında bilgi alma araçlarını ve Tat tercihlerinin sosyal etkileşimlerle ilişkisini bütüncül bir şekilde anlamak çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Bireyleri Tat yöntemlerini kullanmaya sevk eden sosyal etkileşimlerin neler

olduğunu, bu etkileşimlerin bireyleri nasıl ve ne ölçüde etkilediğini ortaya çıkarmak çalışmanın amacını oluşturmaktadır.

Bireyleri Tat yöntemlerine yönelten sebepleri ve Tat kullanım kararlarında hangi sosyal etkileşimlerin etkili olduğunu ve kullanımını etkilemedeki rolüne odaklanan çalışmamızın kısaca temel araştırma soruları şunlardır;

- 1) TAT yöntemleri niçin tercih edilmeli?
- 2) TAT uygulamalarını hangi durumlarda ne kadar sıklıkla tercih edersiniz?
- 3) TAT yöntemlerinin modern tıptan farklı kılan nedir?
- 4) TAT yöntemleri hakkında ilk bilgiyi nereden aldınız?
- 5) Yakın çevreniz ve sosyal medyada bu tedavilerden nasıl bahsediliyor?
- 6) Yakın çevreniz ve sosyal medya bu tedavileri tercih etmede ne kadar belirleyici rol oynuyor?

Çalışmanın kapsamı

TAT yöntemlerini tercih eden ve kullanan bireyler bu çalışmanın evrenini oluşturmaktadır. Çalışmada evreni yansıtan Türkiye'nin herhangi bir yerinden bu tedavi yöntemlerini kullanan 18 yaş üstü farklı demografik özelliklere sahip katılımı gönüllü olan 20 birey (16 kadın-4 erkek, 18 evli-2 bekar, 11 ev hanımı- 2 doktor, 1 mühendis, 1 akademisyen, 1 işçi, 1 kimyager, 1 öğretmen, 1 geleneksel tıpçı) bu çalışmanın örneklemini oluşturmaktadır. Örneklem olarak amaçsal örnekleme tercih edilmiştir. Araştırmacının çalışmanın amacına uygun olarak evrenin öne çıkan bir özelliğini temsil ettiğini düşündüğü bir alt set seçmesine amaçsal örnekleme denir (Black, 2002: 61). Çalışmada Tat yöntemini kullanan yetişkin bireylerin görüşleri ve deneyimleri ön planda olduğundan diğer demografik özelliklerin çeşitliliği önemli bir faktör değildir. Çünkü fenomenolojik çalışmalarda örneklem seçimi durumu deneyimlemiş olan heterojen gruplardan seçilir (Özdemir ve Tuti, 2023: 221).

Araştırmanın Modeli

Çalışmada Tat' a yönelimde sosyal etkileşimin rolünü, bu yöntemleri tercih eden bireylerin deneyim ve düşüncelerinden hareketle, hangi bağlamlarda ortaya çıktığını anlamak için nitel araştırma kullanılmıştır. Nitel araştırmalar, çalışma yapmak istediğimiz konuda derinlemesine bilgi elde edebilmek için kullanılan yöntemlerdendir (Karataş, 2015: 63). Nitel araştırma desenlerinden ise fenomenoloji deseni kullanılmıştır. Fenomenoloji deseni, spesifik olay ya da durumlarda bireylerin deneyimlerini anlamayı amaçlayan nitel araştırma desendir (Creswell, 2007) Farklı kişilerle farklı zamanlarda yapılan görüşmeler ile sistematik veri elde edilmek istendiğinden, araştırma önceden belirlenmiş yarı yapılandırılmış sorular eşliğinde mülakat yapılarak oluşturulmuştur. Yapılandırılmış açık uçlu görüşmelerde derinlemesine bilgi almak için önceden belirli bir düzenle hazırlanmış sorular mevcuttur (Kümbetoğlu, 2019: 76).

Verilerin Toplanması ve Analizi

Görüşmeler 1 Aralık 2023-30 Ocak 2024 tarihleri arasında yürütülmüştür. Her bir görüşmeci ile yapılan görüşmelerin çoğunluğu ortalama 35-45 dk sürmüştür. Görüşmelerde bireylere yönlendirilecek soruların hazırlık aşamasında, kapsamlı olması ve konu hakkında detaylı bilgi verici olması dikkate alınarak hazırlanmıştır. Sorular konu hakkında ayrıntılı bilgi sağlama niteliğini taşıdığından ek sorulara gerek kalmamıştır. Ve konuya dair detaylı veriler elde edilmiştir. Bu yöntemlerin uygulandığı merkezlere giderek oraya gelen bireylere ve onların yakın çevrelerine bu şekilde ulaşılmıştır. İl dışındaki görüşmeciler ile yapılan görüşmelerin bir kısmı görüntülü konuşarak bir kısmı da normal telefon görüşmesi ile gerçekleşmiştir. Görüşmelerin tümünde görüşmecilerin izni doğrultusunda ses kaydı alınarak yürütülmüştür.

Elde edilen mülakat verileri deşifre edilip bilgisayar ortamına aktarıldıktan sonra içerik analizine tabi tutularak Tema-Kategori ve Kodlar oluşturulmuştur (Kılıç, 2012: 104) . Görüşmecilerin sıklıkla vurgu yaptığı durumlardan kodlar çıkartılıp, kodlardan kategorilere ve kategorilerden de temalara gidilmiştir (Baltacı, 2019: 377). Ve 3 tema oluşturulmuştur. Tema 1; "Tat Yöntemi Kullanım Eğilimi ve Motivasyonu, Tema 2; "Tat Uygulamalarına İlişkin Bakış Açılarının Anlamlandırılması, Tema 3;" Tat ve Sosyal Etkileşimin Anlamlandırılması" şeklinde belirlenmiştir.

Araştırmanın Bulguları

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri.

Kod	Yaş	Cinsiyet	Medeni Durum	Eğitim	Meslek	Aylık Gelir	Sağlık Güvencesi	İkamet Yeri
G1	37	Kadın	Evli	Üniversite	Hekim	40.000	Emekli Sandığı	Bolu
G2	50	Erkek	Evli	Üniversite	Geleneksel Tıp	20.000	SSK	Bolu
G3	32	Erkek	Evli	Yüksel Lisans	Uçak Tasarım Mühendisi	45.000	SSK	Ankara
G4	28	Kadın	Evli	Lisans	Ev Hanımı		SSK	Ankara
G5	45	Kadın	Evli	Lise	Ev Hanımı		SSK	Bolu
G6	39	Erkek	Evli	Lisansüstü	Akademisyen	35.000	SSK	Bolu
G7	33	Kadın	Evli	Lisans	Ev Hanımı	35.000		Bolu
G8	37	Kadın	Evli	Lisansüstü	Ev Hanımı	55.000	SSK	İzmit
G9	32	Kadın	Evli	Lisans	Ev Hanımı	25.000	SSK	Bolu
G10	33	Kadın	Evli	Ön lisans	Ev Hanımı	40.000	SSK	Bolu
G11	33	Kadın	Bekar	Üniversite	Kimyager	Asgari Ücret	Bağkur	İstanbul
G12	39	Erkek	Evli	Yüksek Lisans	Doktor	55.000	SGK	İzmit
G13	43	Kadın	Evli		Ev hanımı		SGK	İstanbul
G14	42	Kadın	Evli	Lise	İşçi	12.000	SSK	Çaycuma
G15	29	Kadın	Evli	Lise	Ev Hanımı	500	Yeşil Kart	Batman
G16	40	Kadın	Evli	Yüksek Lisans	Öğretmen	35.000	SGK	Bolu
G17	37	Kadın	Evli	Lise	Ev Hanımı	35.000	SGK	Bolu
G18	27	Kadın	Evli	Lise	Ev Hanımı	15.000	Yeşil Kart	Bolu
G19	39	Kadın	Bekar Anne	Lisans okuyor	Öğrenci	25.000	SSK	Adapazarı
G20	22	Kadın	Evli	Lise	Ev Hanımı		SSK	Ankara

Tema 1- Tamamlayıcı Alternatif Tıp Yöntemi Kullanım Eğilimi ve Motivasyonu

Araştırmaya katılan görüşmeciler göz önünde bulundurulduğunda Tat yöntemlerine başvurmada modern tıptaki ilaçlara oranla daha az yan etki durumunun söz konusu olması etken olarak ön plana çıkmaktadır. Bu durumu G1 kodlu görüşmeci şöyle izah etmektedirler:

“...ilaçların yan etkilerinin yüksek olması. Bir kere ürünler bitkisel özlü ve doğal olduklarından yan etkileri çok az, ki olsa bile kimyasal ilaçlar kadar vücuda ciddi zarar vermezler. Alerjik bir durum olmadığı sürece. Ama bu durum ilaçlarda da var zaten.” (G1, Kadın, 37) kendisi hekim olan G1 kodlu görüşmeci modern tıbbi tedavilerden hastalığına çözüm bulamadığını ve bu uygulamaların ilaçlara kıyasla yan etkilerinin daha az risk taşıdığını ifade etmektedir. G2 kodlu görüşmeci ilaçların yan etkileri dışında bu yöntemlerinin geçmişinin uzun olmasından da bahsetmiştir.

“...Geleneksel tıp binlerce yıldır yapılagelen bir şey insanlar bunlarla yıllarca tedavi olmuştur ve yan etkisi yoktur... veya azdır bi de modern tıp daha çok ilaç sektörü ile ortak çalışıyorlar, insanları iyileştirmek yerine iyileştirmeyip daha uzun süre hasta olarak yaşatmak istiyorlar.” (G2, Erkek, 50)

Bireysel ve kültürel inançlar, Tat yöntemlerinin geçmişinin uzun olması ve bedenini kendi kendini iyileştirebileceği düşüncesi bireylerin sağlık tercihlerinde etkili olmuştur. G9 ve G10 kodlu görüşmeciler Tat’ a yönelme sebepleri bu doğrultudadır. Şöyle ki:

“... önceden tıp ve ilaç sektörü gelişmeden önce insanların bu tedavi yöntemlerini kullanıyor olmaları en çok da doğala inanmam Allah’ın şifayı doğaya verdiğiğine inanmam.” (G9, Kadın, 32)

“Çünkü gerçek şifanın Allah’ın bize doğadan verdiğini düşünüyorum hem doğal Allah’ın verdiği şekliyle bozulmadan daha fitri.” (G10, Kadın, 33) İnsanlar sağlık ve iyileşme için doğada bulunan kaynakların tedavi ediciliğine güvenmektedirler. Bireyler sağlık kararlarını alırken fayda sağladıkları, inandıkları ve güvendikleri yöntemlere odaklanmaktadır. Modern tıpta hastalıkların çözümünün ilaç eksenli olmasından, buna rağmen şifa bulamayan ve modern tıba güvenmeyen G4, G8, G12 kodlu görüşmeciler bu durumu şöyle ifade etmişlerdir:

“Kadın hastalıklarında az adet olma gibi rahatsızlıklarda ilaç vermekten başka bir tedavi yöntemi kullanmıyorlar. Bu ilaçlar da sürekli ve her gün kullanılan ilaçlar oluyor, üstelik bıraktığında tekrar aynı rahatsızlığı yaşıyorsunuz yani tedavi edilmiş gibi hissetmiyordum. Bu durumda direk yaptığım şey

Tat'a yönelmek oldu. Modern tıbbın da ilaçtan başka bişeyi pek vermemesi. Ayrıca şu da var modern tıbbın bize güven vermediği bir nokta da şu ki şimdi size bu ilacı kullanman lazım diyor sonra ay o yan etkiliymiş artık kullanma diyerek piyasadan çekiyor." (G4, kadın, 28)

"... uzun yıllar modern tıbbın gözetimi altında kortizon tedavisi gördüm bu da başka hastalıklara neden oldu ayrıca kalıcı bir çözüm de getirmedi. Modern tıp hastalıkların tedavi de eksik kalıyor verilen ilaçlar kalıcı bir tedavi sunuyor insanı bütün ömür boyu ilaca bağımlı kılıyor mesela şeker hastalığı fitoterapi tedavisiyle kalıcı çözümü olan bir hastalık modern tıpta bu hastalığa sahip insanlar ömürlerini insüline bağımlı yaşıyor." (G8, Kadın, 37)

"Modern tıbbın kronik hastalıkları önlemede ve tedavide tek başına çare bulamadığı birçok hastalık var. Bunları kökten tedavi etmek yerine semptomatik tedaviyle günü kurtarıyor. Neticede hastalıklar ilerliyor ve ilaçlar çoğalıyor ilaçların yan etkileri başka ilaçları kullanmayı gerektirdiği için vücuda toksik ve kimyasal maddelerin verdiği hasar artıyor." (G12, Erkek, 39)

Görüntüleme cihazlarının zararları olmasından ve hastalıklarda doktorların ameliyat uygulamak istemesi ve bireylere tedavide seçme imkânı verilmemesi de bir başka Tat' a yönelme sebeplerindedir. Bundan rahatsızlıklarını dile getiren G19 kodlu görüşmeci şöyle belirtmişlerdir:

"... hemen mide ameliyatı yaptır şeklinde ya modern tıbbın insanı köreltme ve bedenini işleyişine saygı duymayan yöntemlerini eleştiriyorum mesela katarakt ameliyatı olarak 3 kez ameliyat olan bir yakınım var üçüncüsünde artık çok tahribatlı bir şekilde ameliyat ediliyor ve şu anda dördüncü ameliyat yapılan o tahribatı tedavi etmek üzere olan bir ameliyat bu saçma sapan bir oyun içerisinde bir oyun yani modern tıbbın insanları bu şekilde mağdur etmesi sistemlerinden dolayı modern tıbbi eleştiriyorum." (G19, Kadın, 39)

Modern tıpta kullanılan yöntemler ve tedavilerinin zararlarının yanı sıra hastalara bunların dayatıldığını, denek gibi kullanıldıklarını düşünen G6 ve G9 kodlu görüşmeciler bu durumu şöyle belirtmişlerdir:

"... sonra istediğiniz zaman istediğiniz şekilde ve şartlarda tedavi olma imkânı olmuyor. Mesela ameliyat olmak istemeyebilirsin o ilacı kullanmak istemeyebilirsin buna pek imkân sunmuyor modern tıp istememe gibi bir şans bırakmıyor sana yani o tedavi olmak zorunda oluyorsun dayatıyor." (G6, Erkek, 39)

"Çok ilaç odaklı tedavi olmaktan ziyade ya da farklı bir seçenekleri bile yok hani her hastalık farklı bir şey ister yani o bile yok hep tak tak tak tak ilaç bir de gel geçmezse ilaç değiştiriyor bu sefer sen sanki deneksin gibi geçmedi mi gel başka bir antibiyotik yazayım." (G9, kadın, 32)

Hastalara bir tedaviyi dayatmak, onların tercihlerine saygı duymamak anlamına gelmektedir. Bu da hasta ile doktorlar arasındaki güven ilişkisini zedeleyip hastaları farklı tedavilere yönlendirmektedir. Bu durumu G7 ve G16 kodlu görüşmeciler şu şekilde belirtmişlerdir:

"...bir sezeryan doğumun ardından normal doğum yapmak istediğimi birçok doktora söyledim. Beni dinlemediler bile olmaz diyip kestirip attılar hatta bi tanesi azarladı beni öyle şey mi olur diye, düşünün. Gereksiz müdahale yapmayan doktor aradım sırf bu yüzden Bolu'dan İstanbul'a gittim doğum yapmaya...çocuklarım için de doktora götürmem demiyorum giderim de ama gönül rahatlığıyla gidemem. Endişeli olurum." (G7, Kadın, 33)

"Benim şu an acil olarak bir varis ameliyatı olmam gerekiyor doktorum buna hiçbir şekilde ne otun ne bitkinin taşın hiçbir şekilde hiçbir etkisinin olmayacağını dile getiriyor, açıkçası bir daha doktora gitmedim." (G16, Kadın, 40)

Bu tedaviler modern tedavilere göre daha yüksek maliyetli olmasın rağmen çokça tercih edilmektedir. G7 ve G10 görüşleri şu şekildedir:

"Bir ilaca nazaran daha pahalı olsalar bile bunları tercih ediyorum ki daha pahalılar mesela uçucu yağlar falan var ya da gül sirkesi gül suları dünyanın parası 400 500 TL falan tamamen doğal olduğu için kullanmayı tercih ediyorum doğallıktan yanayım kimyasal tercih etmiyorum." (G7, Kadın, 33)

"Diğer tedavi yöntemine oranla pahalı daha pahalı belki de ama ben tercih ediyorum." (G10, Kadın, 33)

Tema 2- Tamamlayıcı Alternatif Tıp Uygulamalarına İlişkin Bakış Açılarının Anlamlandırılması

Araştırmaya katılan görüşmeciler Tat yöntemlerini uyguladıklarında bu yöntemlerin etkinliği hakkında çeşitli görüşler ileri sürmüşlerdir. Çoğunluğu bu yöntemlerin etkili olduğunu dile getirmişlerdir. Kendileri ve çocuklarının hastalıklarında Tat yöntemi kullanıp fayda sağlayıp şifa bulan G4, G16 kodlu görüşmeciler şöyle ifade etmişlerdir:

“Evet birçok hastalıktan şifa buldum. Bana fayda sağladığını düşünüyorum.” (G4, Kadın, 28)

“Örneğin öksürüğüm için iyot tedavisi uyguluyorum çocuklarıma da uyguluyorum mesela baş ağrım için nane yağıyla karışımın var muhakkak onu kullanırım ve çok etkili olur yine burun tıkanıklığı içinde fizyolojik açıcılar yerine muhakkak yine nane yağı limon yağı lavanta ve diğer yağları barındıran uçucu yağlarla aromatik yağlarla oluşturulan bir karışımın var onu kullanıyorum çok da şifa buluyoruz. Aromaterapiden müthiş fayda sağlıyorum ya da kendime iyi geldiğini düşünüyorum o vazgeçilmezim hacamat yine vazgeçilmezim ve masaj da beni yine çok rahatlatır. Maalesef bu covid döneminde corona virüs sonrasında geçmeyen baş ağrılarım vücut ağrılarım çok fazlaydı vücudumda çok fazla ödem şişkinlik vardı bunların tedavisinde kullanmak için başvurduğum çok şükür çok da güzel faydalar sağladım.” (G16, Kadın, 40)

Tat yöntemlerinin çeşitli hastalıklarda kullanılmasında şifa bulunduğunu görmekteyiz. Küçük yaştaki çocuğunun hastalığında bu yöntemlere başvuran ve fayda sağlayan anne G19 şöyle ifade etmiştir:

“mesela 3 yaşındaki kızın 40 derece sınırına dayanmış olan bir ateş sürecini aşısız aynı zamanda bu çocuk yani bedeninin bu Tat ile onu destekleyecek bir yapıda olduğunu da biliyorum çünkü biz çocuklara doğar doğmaz sağlam bünyelerine sarılıyoruz aşularla onları hasta ediyoruz hani bu dayanıklılıkta da olduğunu bildiğim için ve o yağın şifasını kızım direkt cevap verdi ateşli haliyle gece 9 dan sabah 9 a kadar 3 aşamada önce başı sonra bedeni sonra ayakları olacak şekilde adım adım ter boşaltarak sabahleyin yani gece o ağır krizi ateş krizini yaşayan çocuk sanki o değilmiş gibi çok dinç bir şekilde sağlıklı bir şekilde yaşamına devam edebildi.” (G19, Kadın, 39)

Tat tedavi yöntemlerinin erkek hastalıklarında da kullanımı sonucu fayda sağlayan G20 kodlu görüşmeci bu durumu şöyle ifade etmiştir:

“Mesela benim eşim bir erkek olarak örnek veriyorum eşimde de mesela mesleki deformasyon olarak belirli sıkıntılar olmaya başlamıştı ve biz doktora gittiğimizde hatta hani birçok doktora gittiğimizde onlara herhangi bir çözüm bulunamadı sonrasında eşim hacamat ve sülük yaptırdı ve ağrıları %80 oranında azaldı yani ben erkekler için de erkek hastalıkları içerisinde de birebir olduğunu düşünüyorum bu tedavi yöntemlerinin mesela babam örnek veriyorum prosTat eee çok sıkıntı yaşadı bu konuda ve biz babama udi hindi yağı kullandık ve ağrıları azaldı babamın.” (G20, Kadın, 22)

Tat tedavi yöntemlerini kullanan bireyler hastalıkları iyileşmese bile ilerlemediğini, etkilerinin hafifleyip azaldığını dile getirmişlerdir. G8, G10 kodlu görüşmeciler bu durumu şöyle ifade etmişlerdir:

“...evet büyük ölçüde hastalığım iyileşti ilerlemesi durdu en bariz faydası olarak.” (G8, Kadın, 37)

“...bazen hiç ilerlemeden hastalık geçiyor iyileştiği çoğu zaman oluyor.” (G10, Kadın, 33)

Tema 3- Tamamlayıcı Alternatif Tıp ve Sosyal Etkileşimin Anlamlandırılması

Bireyler sosyal çevreleriyle etkileşimde bulduklarından deneyimlerini çevreleri ile paylaşarak teşvik edebilirler. Tat yöntemleri denenip olumlu sonuçlar elde edildiğinde de teşvik edici olup yayılmasına sebep olur. Görüşmeye katılan G1 ve G6 kodlu görüşmeciler Tat yöntemlerinden çevrenin teşvikiyle haberdar olmuşlardır. Bu durumlarını şöyle ifade etmişlerdir:

“Arkadaşlarımdan duymuştum. Onlar çeşitli hastalıklarında tedavi bulmuşlar. Bende bir arayış içerisindeydim zaten.” (G1, Kadın, 37)

“...öncelikle bitkisel ilaçlar konusunda kendi çevremden sonra Tat yöntemlerini kullanan ve bu konuda ciddi manada etki gören tesir gören şifa bulan arkadaşlardan tabii araştırmalarım da var internet üzerinden.” (G6, Erkek, 39)

Arkadaş çevresi, Tat yöntemlerinin keşfedilmesinde ve yayılmasında belirleyici bir rol oynamaktadır. İnsanlar, çevrelerindeki arkadaşlarının deneyimlerinden etkilenecek veya onların önerileriyle bu yöntemleri keşfetmişlerdir. Buna benzer olarak yakın çevresinin teşviki sonucu Tat yöntemlerine başvuran G3, G7 ve G13 şöyle ifade etmiştir:

“Tezsem ve ablam Tat ile çok ilgililer bende onlardan duydum. Yakınımdaki insanların kullanıp fayda görmesiyle bende son yıllarda öncelikli olarak Tat yöntemlerini kullanmaya başladım.” (G3, Erkek,32)

“...ilk ablamdan duydum bu bilgileri, ablamın çocuklarını gözümün önünde görünce kendi çocuklarıma da ilaç kötülüğünü yapmak istemedim.” (G7, Kadın, 33)

“...Arkadaşımın sayesinde tanıştım. Tat üzerine yüksek lisans yaparken tanışmış bizde Onun sayesinde tanıştık”. (G13, Kadın, 43)

Yaşanılan coğrafya veya aileden gelen kültürel miras, Tat yöntemlerini bilmekte önemli bir rol oynar.

Çünkü belirli bir coğrafi bölgede yaşayan insanlar, o bölgede kullanılan doğal şifa yöntemlerini daha fazla bilir ve kullanırlar. Ayrıca, aile de nesilden nesile kullanılarak aktarılan Tat uygulamalarını benimsemek daha kolaydır. Çalışmamızda Tat yöntemlerini ailede, çocukluğundan bu zamana kadar kullanılan yöntemler olduğunu dile getiren G9, G11, G18 ve G20 şöyle ifade etmişlerdir:

“...benim ailemde çok vardı zaten babam çok meraklıdır çocukluğumdan beri bizim hayatımızın içinde olan bir şey babam kendine çok yapardı gerektiğinde bize de verirdi” (G9, Kadın, 32)

“Çocukluğumdan beri bi merakım var bitkiler evimizde kullanılırdı. Hacamat ve sülükle 2015’te bi uzman aracılığıyla tanıştım. Hastalıklar aracılığıyla bu alanla tanıştım diyebilirim.” (G11, kadın, 33)

“...şimdi benim bu durumu bayağı şey benim anneannem ocaklık şeyi vardı yani anneannemin annesinden gelen bir şey kökten gelen bir şey bize bu” (G18, Kadın, 27)

“Yani şöyle bizim ailemizde köylerimizde bu işlemler zaten çok fazla yapılıyordu ben de onlardan duydum yani aslında şöyle hani doğuştan yani doğduğun zamanlardan itibaren yani küçük yaştan itibaren ben bunların hepsini hani duyarak büyüdüm bu şekilde ilk o şekilde duydum” (G20, Kadın, 22)

İnsanlar sosyal medya platformlarını kullanarak deneyimlerini paylaşır, önerilerde ve bilgi alışverişinde bulunurlar. Bir kişi belirli bir Tat yöntemini denediğinde ve olumlu sonuçlar elde ettiğinde, bunu sosyal medya üzerinden paylaşarak başkalarını etkileyebilir ve bu yöntemi denemeleri için teşvik edebilir. Tat yöntemlerinden bu şekilde sosyal medya aracılığıyla haberdar olan G14 ve G16 bu durumu şöyle ifade etmişlerdir:

“İlk kez Instagram’da gezinirken bir doktora denk geldim oradan duydum. Onu takibe aldım sonra sürekli o tarz sayfalarla sürekli karşılaştım her birini takip ediyorum.” (G14, Kadın, 42)

“...ben sosyal medyadan öğrenmişim etrafımda da uygulayanlar var onların da çok büyük faydası olmuştu.” (G16, Kadın, 40)

Bu noktada bakıldığında aile ve arkadaş çevresinin etkisi sosyal medyanın etkisinden daha büyük görünmektedir.

Tat yöntemlerinin kullanımında, çevrenin tutumu insanları çeşitli şekillerde etkileyebilir. Bu durum, bireylerin kültürel, ekonomik ve eğitimsel farklılıklarına bağlı olarak değişiklik gösterebilir. Bizim çalışmamıza katılan görüşmecilere baktığımızda demografik özelliklerdeki farklılıklar fark etmeyip çoğu görüşmecinin çevresi bu yöntemler konusunda yönlendirici ve destekleyici etkidedir. Bu durumu G1 ve G2 şöyle ifade etmişlerdir:

“Çevremdeki insanlar bu konuda beni destekliyor. Zaten arkadaş çevremden duyarak başlamıştım.” (G1, Kadın, 37)

“Çevremde bu konuda beni destekler bir şey olduğunda beni arayıp sorarlar yönlendiririm onları onların bu şekilde teveccüh göstermesi beni daha çok öğrenmeye sevk ediyor.” (G2, Erkek, 50)

Bireylerin yakın çevresi Tat yöntemlerine karşı olumsuz tutum sergileyebilir, ancak birçoğu için bu yöntemler inandıkları ve güven duydukları yöntemler olduğundan olumsuz etkiler önemli ölçüde azalmaktadır. G10 ve G13 bu durumu şöyle ifade etmişlerdir:

“Yani olumsuzlar da var eşimin tarafı çok olumlu değil bu konuda beni etkilemeye çalıştılar ama etkilemeyeceğini görünce vazgeçtiler inanmıyorlar bu yöntemlere insanları inandıkları şeylerden vazgeçirmek kolay değil, çevremde de böyle çok arkadaşım var.” (G10, Kadın, 33)

“Olumlu olan da var olmayanda. Ben şifa bulunca çok etki altında kaldığımı düşünmüyorum.” (G13, kadın, 43)

Sağlık süreçlerinde de kullanıcıların deneyimlerini ve tedavi yöntemleri hakkındaki görüşlerini paylaşmalarına olanak tanımaktadır. Bu paylaşımlar insanların farklı tedavi seçenekleri hakkında bilgi edinmelerine yardımcı olur. Tat hakkında yeni bilgileri sosyal medya aracılığıyla alan, G1, G2, G8 ve G13 kodlu görüşmeciler bu durumu şöyle ifade etmişlerdir:

“Sosyal medyayı neredeyse Tat uygulamaları için kullanıyorum bu konuda daha fazla şey öğrenmek için beni teşvik ediyor.” (G1, Kadın, 37)

“Bilgi almak için bakarım ama seçici bakarım her platformda yer alan bilgilere inanmam.” (G2, Erkek, 50)

“Evet Tat kullanan doktorlar ya da bu konunun uzmanlarını takip ederim yeni şeyler öğrenmek için çünkü bu alan sürekli yenilenen bir zemin. İnsan değişiyor hastalıklar çeşitleniyor ama modern tıp çok az değişiyor hastaya bakışı ilaçları manasında ama Tat hekimleri kendilerini yeniliyor insanları tedavi etmek ana gayeleri bu yüzden takip ediyorum faydalaniyorum.” (G8, Kadın, 37)

“Evet takip ediyorum yeni bir çalışma, gelişme var mı diye.” (G13, Kadın, 43)

Sosyal medyayı Tat yöntemleri hakkında yeni bilgiler edinerek tecrübesini artırdığını dile getiren G12, G15 ve G16 kodlu görüşmeciler şöyle ifade etmişlerdir:

“Evet sık sık vakit buldukça bakarım. Yeni bilgiler keşfetmek ve tecrübemi arttırmak için faydası oluyor. Bununla ilgili gruplar var. Oralardan paylaşımlar oluyor. Eğitim, kitap, video vs.” (G12, Erkek, 39)

“...evet takip ettiğim bı kaç güzel platformlar var beni etkilediği değil de kendime bilgi olarak kattığım şeyler var her zaman bakarım eğer bana bir şey katıyorsa alırım katmıyorsa almam Kendi ailemde bu yöntemler ile ilgilenip bu yöntemlerin hepsini kullanıyoruz.” (G15, Kadın, 29)

“Evet kesinlikle bakarım incelerim muhakkak not alırım kaydedirim ve araştırırım birden fazla dikkatimi çeken konu ise eğer birden fazla konuyla ilgili araştırma sayfasına ulaşmaya çalışırım ve muhakkak ben de iyi bir etki uyandırıyor ise devamını getiririm.” (G16, Kadın, 40)

Sosyal medyada hastalıklar için çeşitli tarifler bakarak neyin hangi hastalığa iyi geldiğini öğrenmek için sosyal medyayı kullanan G3, G7 ve G9 kodlu görüşmeciler şöyle ifade etmişlerdir:

“Genelde bir hastalığım varsa ona hangi bitki vb. iyi geliyor, tarifî varsa hazırlanışı nasıl gibi şeylere bakarım. Onun dışında Tat ile alakalı baktığım/ilgilendiğim bir paylaşım yok.” (G3, Erkek, 32)

“Tat ile ilgili paylaşımlara bakarım bu sayfalarda mesela WhatsApp grupları var telegram grupları var Instagram sayfaları var bunlarla alakalı bunları uygulayanlara alakalı deneyimlerini paylaşanlar tarif paylaşanlar oradan bakıyorum mesela bunun için ne yapılmalı mesela bazı Instagram sayfaları var her durum için bir tarif bir deneyim var yöntemleri paylaşan sayfaları takip ediyorum bunlar var bu sayfalar çok sıkça var yani.” (G7, Kadın, 33)

“Sosyal medyada bu paylaşımlara bakarım şöyle uı mesela bunun için ne kullanmış içine ne koymuş benim için ne iyi gelir neyi koysam daha etkili olur mantıklı geliyorsa yapıyorum özel olarak çok takip etmiyorum ama kendim ya açıp bakarım mesela boğaz ağrısı öksürük çocuklarda başlamıştır başka neler kullanılır diye bakarım bu sayfalar sıkça var.” (G9, Kadın, 32)

Bu şekilde sosyal medyada Tat yöntemlerine ilişkin paylaşımlara bakmak, bilgi edinmek kullanıcılara çeşitli tedavi seçenekleri hakkında bilgi ve deneyimler sunar. Ve sosyal medyanın sağlık konularında önemli bir rol oynadığını ve insanların sağlıklıla ilgili kararlarında etkili bir faktör olduğunu da görmekteyiz (Boztepe, 2024: 179).

TARTIŞMA VE SONUÇ

Çalışmamıza katılan Tat yöntemlerini tercih eden 20 görüşmecinin demografik özelliklerine baktığımızda 7 tanesi lisans, 5 tanesi lisansüstü ve 8 tanesi lise mezunudur. Buradan şunu çıkarmak mümkün; eğitim seviyesinin yüksek olması (12 kişi) Tat kullanım oranını artırmaktadır. Küçük ’ün çalışmasında da bu duruma benzer şekilde eğitilmiş insanların bu tedavileri seçme oranının daha fazla olduğu ortaya atılmıştır (Küçük, 2020: 71). Çalışmaya katılan 20 görüşmeciden 15 tanesi kadın 5 tanesi erkektir. Tat yöntemlerini daha çok tercih edenlerin ve ilgi duyanların kadınlar olduğunu görmekteyiz. Kadınların sadece fiziksel sağlığa değil, aynı zamanda duygusal ve zihinsel sağlığı da önemsedikleri ve bu tedavilerden bu doğrultuda fayda sağladıkları için ya da erkeklere oranla arkadaş çevresi ve yakınları ile daha çok etkileşim halinde olduklarından dolayı daha fazla tercih ettiklerini düşünebiliriz. Ünlüer’in sağlık çalışanları ile yapmış olduğu çalışmasının bulgularında kadınların Tat yöntemlerine karşı ilgisinin daha fazla olduğu belirtilmiştir (Ünlüer, 2015: 75). Yine buna benzer olarak Şen’in Tat’ı uygulayan ebeveynlerle yapmış olduğu çalışmada kullanıcıların %83,8’inin kadınlar, %16,2’sinin erkekler olduğu saptanmıştır (Şen, 2017: 62). Güney vd. çalışmasının bulgularında ileri yaş düzeyindeki bireylerin Tat yöntemlerini kullanım oranının gençlere kıyasla daha fazla olduğunu belirtmişlerdir (Güney vd., 2020: 65). Bizim çalışmamızda bu bulgunun aksine olarak yetişkin genç bireylerin daha çok Tat yöntemlerine yöneldiklerini görmekteyiz. İnternetin günümüzde kullanımının yaygınlaşması ve sosyal medyanın her alanda sıkça kullanılması ve gençlerin daha çok tercih etmesi buna sebep olmaktadır. Çünkü genç bireyler Tat tedavileri hakkında sosyal medyada yer alan olumlu geri bildirimlere, deneyimlere ve tanıtım videolarına sıkça rastladıklarını dile getirmişlerdir. Yine Telegram ve WhatsApp gruplarında paylaşılan görsel içerikler ve deneyimler de bu tedavilerin gençler arasında sıkça kullanılmasının ve tercih edilmesinin sebepleri arasında sayılabilir.

Çalışmamıza katılan bireylerin Tat’a olan ilgisinin ve tercihlerinin arkasındaki etkenlere baktığımızda bireylerin çoğunluğu bu tedavilerin yan etkisinin olmamasını, doğal olmasını, güven duyduklarını ve

tesirini gördüklerinden modern tıpta uygulanan tedavilerin ilaç eksenli olmasından ve kullanılan ilaçların tedavi etmediğini aynı zamanda çok fazla yan etkisinin olmasından, doktorların sert tavırlarından şikâyet etmektedirler. Yel 'in Tıbbın yeni dili; Tamamlayıcı Alternatif Tıba Sosyolojik Bakış adlı çalışmasının bulgularına göre modern tıbbın insana bütüncül bakmaması, bireylere gereksiz uygulamalar yapılması gibi eleştiriler çalışmamızdaki bulgularla benzerlik göstermektedir (Yel, 2014: 201). Ayrıca çalışmamızda bireyler hastalık neticesinde alınan ilaçlarla hastalığın kısa bir süre sonra tekrarladığını ve bu seferde daha yüksek dozda ilaç kullanımına maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Daha doğal ve yan etkisinin olmamasından ya da ilaçlara nazaran daha az yan etki olduğunu düşündüklerinden Tat' a başvurmuşlardır. Bu yöntemlerin geçmişinin çok uzun olması, eskiden bunlarla tedavi edildiğini düşünmeleri de bireyleri bu yöntemlere iten bir başka sebeptir. Bireyler Tat yöntemlerine daha çok gribal enfeksiyonlarda, ağrılarda, bağışıklığı güçlendirmek ve koruyucu tedbir olarak başvurumaktadırlar. Eğer hastalık ilerledi ise modern tıba da başvurduklarını eklemiştir. Kadın hastalıkları, sedef, guatr vb. gibi ciddi rahatsızlıklarda Tat'a başvuran bireylerin sayısı daha az orandadır. Bu gibi durumlarda bireyler genellikle modern tıbbı tercih etmektedirler. Tat yöntemlerini kullanım sıklığı olarak, bağışıklık ve takviye için her gün, hastalık zamanında sık sık, rutin olarak da ayda bir ya da 2 kere kullandıklarını ya da senede 4 kere kullandıklarını belirtmişlerdir. Bireyler ihtiyaca göre bu süreci artırıp azalttıklarını belirtmişlerdir. Tat uygulamalarının sağlığa herhangi bir olumsuz etkisinin olmadığını, ciddi bir durumla karşılaşmadıklarını ancak uygulayıcının bilgi eksikliğinden kaynaklı ciddi zarar görülmeyen durumlar olduğunu ifade etmişlerdir. Bireyler bu tedavilerin olumsuzluğu olarak yüksek maliyetli olmasından ve uygulayıcı sayısının azlığından bahsetmişlerdir.

Çoğunluğu bu yöntemlerden şifa bulduklarını, hastalığın semptomunun azaldığını ve bu tedaviler sonrasında kendilerini iyi hissedip rahatladıklarını belirtmişlerdir. Bu yöntemler ile şifa bulma süreci modern tedaviye kıyasla daha uzun sürse de hastalığın çok daha uzun süre sonra tekrarladığını da eklemiştir. Çalışmamızdaki asıl amaç bireylerin bu tedavilerden haberdar olma aracının ne olduğu ve bu araçların bireyleri ne kadar etkilediğini sosyal etkileşim bağlamında ortaya çıkarmaktır. Bu bağlamda, araştırmanın birinci amacı olan Tat uygulamaları hakkında bilgi edinme araçlarını belirlediğimizde bu araçlar arasında ilk olarak arkadaş çevresi, sonra yakın çevre (akrabalar) daha sonra sosyal medyadan duyduklarını belirtmişlerdir. Literatürdeki birçok çalışmada bireyler Tat yöntemleri hakkındaki bilgiyi çoğunlukla arkadaş çevresinden edinmektedirler. Uyan'ın çalışmasında da Tat hakkındaki bilgiyi çoğunlukla arkadaş çevresinden edindikleri belirtilmiştir (Uyan, 2019: 54). Buna benzer olarak Alay ve arkadaşlarının yapmış olduğu çalışmaya başvuran hastaların yarısından fazlasının da Tat yöntemlerinden haberdar olma aracı arkadaş ve akraba çevresidir (Alay vd., 2018: 54). Şengüleroğlu ve arkadaşlarının çalışmalarına katılan bireylerin çoğu Tat yöntemlerini arkadaş, çevresinden öğrendiklerini dile getirmişlerdir. Şengüleroğlu ve arkadaşlarının çalışmasında arkadaş çevresinin, yakın çevrenin (akraba, anne-baba) Tat'a yönelmede etkili bir araç olması, sosyal etkileşim ile bireyler arasında bilgi, deneyim paylaşımını kolaylaştırmasından kaynaklandığını görmekteyiz (Şengüleroğlu vd., 2020: 640). Bir arkadaşın veya yakının deneyimlediği veya duyduğu Tat yöntemleri diğer bireyler arasında yayılarak bilgi akışını sağlamakta ve karar süreçlerini bu doğrultuda etkilemektedir. Çalışmamızda sosyal medyadan haberdar olma aracı diğerlerine oranla daha azdır çünkü bireyler genelde arkadaş çevresi ve yakınlarından öğrendikten sonra araştırma yapmak veya daha fazla bilgi almak için sosyal medyayı kullandıklarını belirtmişlerdir. Sosyal medyayı daha çok tarif bakmak, ürün satın almak amacıyla dikkatli, bir şekilde kullandıklarını görmekteyiz. Çalışmamızın genelinde bireyler sosyal etkileşim sonucunda daha çok fitoterapiye sonra aromaterapiye ve daha sonra da hacamat ve sülük uygulamasına başvurumaktadırlar. Sosyal medya platformlarında paylaşılan deneyimler de bireyleri bu tedavileri kullanmada teşvik niteliği taşımaktadır. Görüşmeciler Tat uygulamalarına dair birçok platform olduğunu WhatsApp ve telegram grupları olduğunu buralarda sıkça paylaşım yapıldığını ve uygulayıcılarla çok rahat iletişim kurup her istediklerini rahatlıkla sorup cevap aldıklarını belirtmişlerdir.

Çalışmamızda arkadaş çevresinden ve yakın çevresinden haberdar olup bu yöntemleri kullanan bireyler çevreden az da olsa baskı hissettiklerini dile getirmişlerdir. Fakat çoğu görüşmeci bu tedavilere güvenip deneyimleyip fayda bulanları gördüklerinden hiç etkilenmediklerini kullanmaya devam ettiklerini aksine olumlu çevrelerinin daha fazla olduğunu onları bu yönde teşvik edip yönlendirdiklerini de belirtmişlerdir. Olumlu deneyimlere sahip çevrenin olması bireyleri Tat yöntemlerini kullanmada daha kararlı kılmaktadır.

Yaptığımız çalışmada Tat uygulamalarının birçok insan tarafından kullanıldığını ve giderek de yaygınlaştığını görmekteyiz. Modern tedavilere kıyasla bu tedavilerin daha pahalı olmasına rağmen bu denli tercih ediliyor olması bireylerin daha doğal ve yan etkisi olmayan tedavi yaklaşımları arayışı içerisinde olmalarıdır. Böyle bir arayış bireyleri hem sosyal çevrelerinden hem de sosyal medya platformlarından Tat tedavilerine yönlendirmektedir. Bireylerin sıkça etkileşim içerisinde oldukları sosyal ortamlar ürün alım-satımında, yeni bilgi elde etmede, istediğinde eş zamanlı olarak sorup cevap almada, deneyim paylaşımında bireylerin sağlıkları ile ilgili karar vermelerinde çokça etkili olmaktadır. Çalışmamıza katılan görüşmecilerin çoğunluğu bu tedaviler hakkındaki ilk elde ettikleri bilgileri öncelikle yakın çevrelerinden, daha sonra sosyal medyadan edinmişlerdir. Sosyal medyayı bu tedaviler hakkında daha fazla bilgi almak, deneyim elde etmek, ürün tedarik etmek ve tarif bakmak için kullandıkları açıklamışlardır. Bu bağlamda Tat kullanımında sosyal etkileşim bireylerin kararlarını etkilemede kritik önem taşımaktadır

KAYNAKÇA

- Akdur, R. (2000). *Türkiye’de Sağlık Hizmetleri ve Avrupa Topluluğu Ülkeleri ile kıyaslanması* (3. Baskı). Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Alay, İ., Dağdeviren, H., Kanawati, A., Eren, E., Kaya, C., ve Cengiz, H., (2018). Jinekoloji polikliniğine başvuran hastalarda tamamlayıcı TAT uygulamalarının kullanımı. *Ahi Evran Medical Journal*, 2 (3), 53-57.
- Aslan, S., ve Erdem, R. (2017). Hastanelerin tarihsel gelişimi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (27), 7-21.
- Ataseven, A. (1985). Tarihimizde vakfedilmiş sağlık müesseseleri “Darü’ş-şifalar”. *Vakıf Haftası Dergisi*, 2 (1985): 157-162.
- Ayhan, H., ve Mollahaliloğlu, S. (2018). Tıbbi sülük tedavisi: Hirudoterapi. *Ankara Medical Journal*, 18 (1), 141-148.
- Aytaç, Ö., ve Kurttaş, M. Ç. (2014). Çalışan kadınların alternatif tıba bakış açılarının sosyolojik analizi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 16 (2) 1-26.
- Baltacı, A. (2019). Nitel araştırma süreci: Nitel bir araştırma nasıl yapılır? *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 368-388.
- Bayaz, M. (2014). Esansiyel Yağlar: Antimikrobiyal, antioksidan ve antimutajenik aktiviteleri. *Akademik Gıda*, 12 (3), 45-53.
- Benli, Z. (2017). Hacamat tedavisi. *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 1 (6), 46–53.
- Beylik, U., Kayral, İ. H., ve Çıraklı, Ü. (2015). 13. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türk sağlık sisteminin gelişim süreci üzerine bir derleme. *Sağlık Akademisyenleri Dergisi*, 2 (4), 183-189.
- Black, T.R. (2002) *Understanding Social Science Research*, Sage Pub., Londra, Second Edition.
- Boztepe, M. (2024). Sosyal medyada pozitif tıp ve tamamlayıcı tıp paylaşımları üzerine nitel bir çözümleme. *İletişim ve Toplum Araştırmaları Dergisi*, 4 (1), 158-181.
- Cabioğlu, M. T., ve Ergene, N. (2003). Akupunkturun etki mekanizmaları ve klinik uygulamaları. *Genel Tıp Dergisi*, 13 (1), 35-40.
- Çantay, G. (1992). *Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Darüşşifaları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

- Çavmak, Ş., ve Çavmak, D. (2017). Türkiye’de sağlık hizmetlerinin tarihsel gelişimi ve sağlıkta dönüşüm programı. *Sağlık Yönetimi Dergisi*, 1 (1), 48-57.
- Çelik, K. (2020). Trablusşam dârüşşifâ (bîmâristan) vakfı 1845-1880. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 30 (2), 443-458.
- Çelik, R. (2017). Selçuklu ‘da bir sosyal hizmet kurumu örneği: Kayseri gevher Nesibe şifahanesi. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(15), 158-164.
- Çuhacı, N., Tam, A.A., Caner, S., Ersoy, R., ve Çakır, B. (2004). Hirudoterapi (Sülük) ve Guatr: Bir Vaka Nedeni ile.
- Dedeli, Ö. ve Karadakovan, A. (2011). Yaşlı bireylerde ilaç kullanımı, tamamlayıcı ve alternatif tedavi uygulamalarının incelenmesi. *Spatula Dd*, 1 (1), 23-32.
- Dündar, M., Emekli, R., ve Şener, E. (2019). Anadolu’daki tıbbın doğuşu, dünyadaki ilk tıp okulu olarak: Gevher Nesibe Tıp Medresesi ve Darüşşifası. *Bilimname*, 2019 (39), 79-103.
- EFCAM, (2023, 7 Nisan). Erişim adresi <https://www-efcam-eu.translate.goog/cam/cam-definition>.
- Elmacı, N. (2013). *Sağlık Antropolojisi: Diyarbakır Örnekleri*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Ghosh, D. (2016). Seed to patient in clinically proven natural medicines in nutraceuticals. Efficacy, Safety And Toxicity. Elsevier Inc. 925–931.
- Göcen, G., ve Gügen, B. (2019). Sağlık çalışanları, hastalar ve mdr uzmanlarının geleneksel ve tamamlayıcı tıbbın (GeTat’ın) dini yaşantı ile etkileşimine bakışları. *Bilimname*, 2019 (40), 229-271.
- Güney, N., Kaya, E. ve Sönmez, C. I. (2020). The profile of the patients who consulted to the conventional and complementary medical centre in duzce university. *International Journal of Traditional and Complementary Medicine Research*, 1 (2), 61-66.
- Halcon L, Buckle J. (2014). Aromatherapy, Complementary and Alternative Therapies in Nursing (Seventh Ed.) 2014; Springer, New York, pp. 323-344.
- Kanat, T. (2019). Aromaterapi. *Journal of Biotechnology and Strategic Health Research*, 3, 67-73.
- Karaman, M. R., Artık, N., Küçükersan, K., Halıcı, Z., ve Çelik, M. (2017). Sağlıklı beslenme ve apiterapi için değerli bir arı ürünü: Perga (bee bread). *Gıda 2000 Gıda Teknoloji ve Tarım Dergisi*, 180, 1-10.
- Karataş, Z. (2015). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. *Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1 (1), 62-80.
- Kasapoğlu, A. (2016). Türkiye’de sağlık hizmetlerinin dönüşümü. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 19 (2), 131-174.
- Kılavuz, M. (2017). *Tamamlayıcı ve alternatif sağlık yaklaşımlarının gebelikte kullanımı*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Medipol Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Kılıç, M. (2012). *Etnisite ve Spor*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi Yayınları.
- Köşe, A. (1996). *Hacamat*. TDV İslâm Ansiklopedisi.

- Kurtdaş, M. Ç. (2017). Medikalizasyon süreci, sağlığın ticarileşmesi ve bedenin denetlenmesine sosyolojik bir bakış. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (27), 983-1012.
- Kuru, M. ve Oral, H. (2013). Mastitis tedavisinde fitoterapi ve homeopatinin kullanımı. *Harran Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi*, 2 (2), 112-111.
- Küçük, B., (2020). *Sağlıklı Hayat Merkezine Başvuran Yetişkin Obezite Hastalarının Tamamlayıcı ve Alternatif Tıp Kullanım Durumlarının Değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Fırat Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Elâzığ.
- Kümbetoğlu, B. (2019). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma* (6.basım). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Özcebe, H. ve Sevcen, F. (2009). Çocuklarda tamamlayıcı ve alternatif tıbbi konu alan araştırmaların değerlendirilmesi. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 52 (4), 183-194.
- Özdemir, M. & Tuti, G. (2023). Nitel araştırma desenleri: Metodolojik bir temellendirme. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 11(2), 217-235.
- Öztürk, Y. E., Dömbekçi, H. A., ve Ünal, S. (2020). Geleneksel tamamlayıcı ve alternatif tıp kullanımı. *Bütünleyici ve Anadolu Tıbbi Dergisi*, 1 (3), 23-35.
- Pedersen, I. K. (2013). 'It can do no harm': Body maintenance and modification in alternative medicine acknowledged as a non risk health regimen. *Social Science & Medicine*, 90, 56-62.
- Sayılı, A. (1987). *İslam'da Hastane Kurma Faaliyetinin Erken Evrelerine Orta Asya Katkıları*. (Çev. Ahmet Cevizci) Ankara: ATatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları.
- Seçim, H., (1985), *Hastane Yönetim ve Organizasyonu: Türkiye'de Hastanelerin Organizasyonu İçin Bir Model Önerisi*. Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları, No:53, Eskişehir.
- Straus, S. E. (2004). Complementary and Alternative Medicine. In L. Goldman And D. Ausiello (Eds.), *Cecil Textbook of Medicine: Text with Continually Updated Online Reference*. Birleşik Krallık: W. B. Saunders, 22nd Ed., Philadelphia: Saunders.
- Sürme, Y. ve Çürük, G. N. (2020). Yara bakımında fitoterapi: çay ağacı yağı. *ERÜ Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 7 (2), 35-41.
- Şen, R. (2017). *Sağlık Çalışanı Olan ve Olmayan ebeveynlerin Uyguladıkları TAT Yöntemleri*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ege Üniversitesi, Sağlık bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Şengüleroğlu, N., Kıdık, E., Özdemir, M. B., Özpak, A. M., Fidancı, İ., Taci, D. Y., ... ve Tekin, O. (2020). Hastaların hekime gelmeden önce uyguladıkları alternatif tedaviler. *Journal of Contemporary Medicine*, 10 (4), 637-641.
- Şimşek, F. (2017). Modernizm ve gelenek arasında bir ütopya: Maske ve ruh. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (38), 161-178.
- Talhaoğlu, D. (2021). Geleneksel ve tamamlayıcı tedavi uygulamaları. *Bütünleyici ve Anadolu Tıbbi Dergisi*, 3 (1), 16-29.
- Turan, O. (1971). *Selçuklular Zamanında Türkiye*. İstanbul: Turan Neşriyat yayınları.
- Türkkahraman, M. (2009). Teorik ve fonksiyonel açıdan toplumsal kurumlar ve kurumlararası ilişkiler. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14 (2), 25-46.

- Ulusoy, E. (2012). Bal ve apiterapi. *Uludağ Arıcılık Dergisi*, 12 (3), 89-97.
- Uyan, C. (2019). *Ağızdan tedavi alan tip 2 diyabetes mellitus tanılı hastaların medikal tedaviye bağlılık düzeyleri ve TAT kullanım durumlarının değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış tıpta uzmanlık tezi, Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli.
- Uyan, C. (2019). *Ağızdan tedavi alan tip 2 diyabetes mellitus tanılı hastaların medikal tedaviye bağlılık düzeyleri ve TAT kullanım durumlarının değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış tıpta uzmanlık tezi, Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli.
- Ünlü, A., Kırca, Ö., Duman, O. ve Özdoğan, M. (2017). Akupunktur ve kanser. *Akdeniz Tıp Dergisi*, 3 (2), 59-64.
- Ünlüer, T. (2015). *Sağlık Çalışanlarında Tamamlayıcı ve Alternatif Tıp (TAT) Yöntemlerinin Kullanım Sıklığı ve Bu Konudaki Bilgi, Tutum ve Davranışlarının Araştırılması*, Yayınlanmamış tıpta uzmanlık tezi, GATA Askeri Tıp Fakültesi, Ankara.
- Yel, Ç. (2014). *Tıbbın yeni dili: Tamamlayıcı-alternatif tıba sosyolojik bakış*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.
- Yıldırım, M. (2009). Modernizm, postmodernizm ve kamu yönetimi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6 (2), 380-397.
- Yılmaz, N. ve Erdem, R. (2016). Uzmanlaşma ve tıpta bütüncül yaklaşım üzerine bir değerlendirme. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 7 (16), 35-47.
- Yoket, Ü. (2003). Eski çağda tıp. *SSK Bozyaka Dahiliye Kliniği*, 12 (2), 55-76.